

Knjiga je jedan od rezultata projekta Instituta za glazbenu etnologiju Visoke škole za glazbu i izvedbene umjetnosti u Grazu. Središnja je zadaća projekta bila istražiti odnos glazbe i politike u Štajerskoj između 1938. i 1945. godine, posebice djelatnost glazbenih institucija. Brennerov je rad imao dvije namjere. Prva se sastojala u iscrpnom opisu - u dosadašnjoj glazbenoj historiografiji - prilično neistražene djelatnosti i političke uloge glazbenih udruženja i glazbenih škola u razdoblju nacionalsocijalizma u Štajerskoj. Druga je autorova nakana bila da teorijski utemelji i propita univerzalnost načinâ na koje se glazba koristi u političke svrhe.

Osnovna je tema Brennerove knjige *Steirisches Musikschulwerk*, središnja glazbena organizacija u Štajerskoj u razdoblju od 1938. do 1945. godine. Bila je centralistički vođena, direktno pod kontrolom nacionalsocijalističkog državnog poglavarstva, a kao novoutemeljena organizacija mogla je bez mnogo zapreka, za razliku od već postojećih glazbenih udruženja, preko zaposlenog osoblja oživotvoriti nacionalsocijalistička htijenja. Pod njezinim okriljem djelovale su *Musikschulen für Jugend und Volk*, *Landesmusikschule*, *Hochschule für Musikerziehung* i glazbene škole u Donjoj Štajerskoj (Sloveniji). Brenner pomno analizira mjesto koje je svaka pojedina škola imala unutar *Steirisches Musikschulwerka*, strukturu odjeljenja, nastavne planove, zaposleno osoblje, organizaciju rada, interne i javne priredbe, oblike financiranja, osnovne poteškoće u radu, načine udruživanja tih škola putem zajedničkih ansambala i/ili zajedničkih koncerata i priredbi te suptilne upotrebe glazbe i glazbovanja u političke svrhe. Kada se razmatra situacija u Donjoj Štajerskoj posebna se pozornost posvećuje mehanizmima kojima se i putem pedagoških i umjetničkih ustanova provodila germanizacija.

Brennerov je pristup deskriptivan i pozitivistički. Autor se ne pita o ne/mogućnosti istinite rekonstrukcije prošlosti, o utjecajima osobnosti autora i današnjeg motrišta na znanstveno pisanje. Iako ih u svojim opisima glazbene prakse često dotiče, on ne spominje i ne problematizira, primjerice, teorije o nacionalizmu, teoriju o izumu tradicije ili pak suvremena poimanja moći. Općenito govoreći, autor je svoj rad povezivao mahom s istraživanjima provedenim na njemačkom govornom području, dok mnoge potencijalno korisne radove objavljene na drugim jezicima nije konzultirao.

Autor čvrsto stoji na stajalištu da osnovni mehanizmi odnosa glazbe i politike u razdoblju nacionalsocijalizma nisu bili ni po čemu jedinstveni, nego da su prisutni kako danas tako i duboko u povijest. On je svoju teoriju, čini se, gradio induktivnim putem - polazeći od vremenski širokog spektra primjera (ponajprije s područja tzv. umjetničke glazbe u nekim europskim zemljama) kojima je pronalazio zajedničke točke stvarao je teorijsko uporište istraživanja, koje je zatim primijenio na glazbu u doba nacionalsocijalizma. Drugo poglavlje knjige, naslovljeno "Hipoteze o političkoj upotrebi glazbi", pisano je na taj način da se kratko izrečena misao ilustrira duljim ili kraćim opisom određenog paradigmatškog primjera.

Komentirajući stavove o funkciji glazbe u državi od Konfucija i Platona do suvremenih autora, Brenner razvija misao o nužnoj političnosti glazbe, čak i kod onih glazbi i teorija koje ih podupiru, a koje su glazbu shvaćale kao univerzalni jezik, kao "umjetnost radi umjetnosti" i/ili koje su glazbu smatrale izrazito apolitičnom (npr. Hanslickova teorija). Korištenje glazbe u političke svrhe moguće je, prema Brenneru, prepoznavati na tri osnovne razine: glazbeno-imanentnoj, tendencijskoj i intencijskoj. Unutar prve autor razlikuje sedam čimbenika: tekst s direktnim ili indirektnim političkim porukama, uži glazbeni elementi (melodija, ritam,

Helmut Brenner, Musik als Waffe?, Theorie und Praxis der politischen Musikverwendung, dargestellt am Beispiel der Steiermark 1938–1945, Weishaupt Verlag, Graz 1992., 344 str.

harmonija, instrumentacija), simbolika određene skladbe, kontekst izvođenja, svjetonazor skladatelja, konkretno mjesto izvođenja i način glazbenog organiziranja. Unutar tendencijske razine opisuje se kako se čimbenici glazbeno-imanentne razine koriste u svrhu otpora, pri procesu enkulturacije i oblikovanja identiteta, kao sredstva odvratanja od realnih problema, te kako se glazba koristi za demonstriranje moći. Na intencijskoj se razini problematizira pitanje postoje li djelu imanentna značenja, koja svjesno ili nesvjesno utiskuje sam skladatelj (primarna intencija), ili je razumijevanje značenja pitanje interpretacije i naslaga što ih djelu daju konteksti u kojima se izvodi (naknadna intencija).

Vrijedan je napor autora da političko prepozna ne samo u tekstovima i kontekstu izvođenja, nego i u užim glazbenim elementima. Međutim, iako je deklarativno uvjeren da "i prividno nepolitična glazba razvija svoje političke djelatne mehanizme" (str. 12.), Brenner se u izlaganju ipak oslanja na skladbe direktnije vezane uz određene političke ideje i/ili akcije (primjerice, indikativno je da je Bartókovo djelo koje se najviše spominje simfonijska pjesma *Kossuth*). Valja pripomenuti i da Brenner politiku shvaća u smislu velikih politika država ili pokreta, dok svakodnevne mikropolitike u odnosima moći ne prepozna kao moguće područje interesa. Glazba mu je pri tome, dakako, uvijek posljedica, produkt ili instrument politike, a ne i aktivni čimbenik (ili barem utopija) oblikovanja određene društvene situacije.

Naila CERIBAŠIĆ

Mart Bax, Medjugorje, Religion, politics, and violence in rural Bosnia, VU Uitgeverij, Amsterdam 1995., 139 str.

Središnje je pitanje ove knjige otkriti što se događa sa stanovništvom jednog neznatnog seljačkog naselja kada ono postane pobožno središte za milijune ljudi širom svijeta. Iako je autor Međugorju pristupio samo kao test slučaju za svoj projekt "Moć rimske katoli-

čke crkve u ruralnom nizozemskom Brabantu", uskoro je Međugorje zamijenilo primarni projekt. Ono na što autor želi ukazati u ovoj knjizi je povezanost procesa formiranja religijske vlasti i formiranja države, te da religija i politika, u antropologiji uglavnom proučavane odvojeno, mogu biti promatrane kao međuovisna područja. Autor je zamislio knjigu kao zbroj eseja tako raspoređenih da njihov slijed odražava razvoj socijalne dinamike Međugorja.

Nakon što nas je upoznao sa zemljopisnim smještajem Međugorja, autor analizira utjecaj ukazanja Majke Božje na unutarcrkveni spor franjevaca i biskupa, te otkriva da je lokalna pobožnost postala instrument kojim franjevci žele osnažiti svoje pozicije i tako se oduprijeti dijecezalizaciji regije. Nadalje upozorava na franjevački problem: Kako kontrolirati vidioc? Franjevci žele spriječiti vidioc da samostalno djeluju, odnosno zadržati svoje pozicije duhovnih vođa župe i pokreta pobožnosti. Hodočasnici su oni koji su izazvali profesionalizaciju vidjelaca, a svojim težnjama čine nemogućim da praksa vidjelaca bude potpuno u skladu s institucionalnom crkvom. Odnos franjevaca i vidioca je vrlo kompleksan. Franjevci potiču vidioc, time jačaju svoj položaj u religijskoj areni regije, ali i pažljivo motre na njih kako bi stečeni položaj sačuvali.

Autor zatim opisuje utjecaj rastućeg broja hodočasnika na pojavu novih vrsta nejednakosti među lokalnim stanovništvom, te istražuje koliko su primjenjive studije Erica Wolfa o odnosu *patron-client* u političkom području kompleksnih društava na religijsko područje istih društava. Zaključuje da je odnos *patron-client* primjenjiv i na religijsko područje unatoč tome što se iskazuju neke bitne razlike.

Jedno poglavlje posvećeno je položaju žena u Međugorju i objašnjenju uzroka njihovog protestnog ponašanja. Žene su prije ukazanja i neposredno poslije bile najprominentnija grupa župe, a naglim porastom pritiska zbog hodočasnika taj su položaj prepustile vidiocima i župnim vođama. Gubitak društvenog položaja i teret prihvata hodočasnika izazvali su